

UN PRIETEN AL ROMÂNILOR: GIANDOMENICO SERRA. PERIOADA CLUJEANĂ

În primul an de funcționare a Universității românești din Cluj, 1919 – 1920, Sextil Pușcariu, rector al acestei importante instituții, îi cerea prietenului său Matteo Bartoli, colaborator la *Studii istroromâne*, să-i recomande un tânăr docent pentru catedra de limbă și literatură italiană. A fost ales Giandomenico Serra, căruia Bartoli îi fusese referent la Universitatea din Torino atunci când acesta susținuse teza de doctorat dedicată graiului din Locana. Alegerea subiectului nu fusese întâmplătoare.

Giandomenico Serra s-a născut chiar la Locana, mică localitate din Canavese, în 1885, într-o familie modestă. Mama sa, învățătoare, i-a transmis nu numai dragostea pentru studiu, dar și blândețea și modestia care s-au dovedit trăsăturile fundamentale ale personalității sale. Moartea timpurie a tatălui l-a făcut să-și întrerupă studiile și, la 16 ani, a trebuit să-și întrețină familia. Lucrând ziua, noaptea studiind, reușește să-și treacă cu bine examenele și să ajungă învățător. Încurajat de către un alt canavezan, profesorul Martinetti de la Universitatea din Milano, Giandomenico Serra se înscrie la Facultatea de inginerie din Torino, dar interesul pentru studiul limbilor clasice, pentru sanscrită și arabă îl determină să abandoneze studiul științelor exacte și să se mute la Facultatea de Litere. În 1907, preocupările sale se materializează în lucrarea *La genesi della parola. Con un saggio di „Etimologicon”. Radici indiane*, în care tratează tema, atât de la modă atunci, a originilor limbajului, pornind de la premisa că vorbirea umană este traducerea organică a realităților fenomenologice ale vieții.

Primul război mondial îl găsește la Berna, unde urma un curs de perfecționare cu Karl Jaberg. Ca ofițer de artilerie, participă la mai multe acțiuni militare, în timpul unei retrageri rătăcindu-și prețioasele caiete de notițe, în care creionase planurile mai multor viitoare lucrări. La terminarea războiului, după câteva luni de muncă la Institutul Tehnic din Novara, își începe cariera universitară clujeană, care va dura aproape 20 de ani. La Cluj, Giandomenico Serra își desăvârșește personalitatea, întâlnind lingviști formați și o atmosferă științifică efervescentă. Se cuvine să subliniem că Sextil Pușcariu a fost cel care, pentru aproape o jumătate de secol, a impulsionat cercetările lingvistice clujene, iar Giandomenico Serra s-a bucurat de condițiile oferite de Muzeul Limbii Române din Cluj, unde lucrau cercetători de prestigiu, precum Vasile Bogrea, Nicolae Drăganu, George Giuglea, Yves Auger, Gustav Kisch și alții. Toți aceștia au desfășurat nu numai o bogată activitate universitară, ci și o intensă muncă de cercetare științifică, stimulați de concepția lui Sextil Pușcariu, în viziunea căruia „universitatea nu are voie să se restrângă la activitatea școlară, care dă elevilor ei

rezultatele științei și îi introduce în metoda investigațiilor științifice, ci ea trebuie să fie un lăcaș al cercetărilor originale. În institute speciale, create pe lângă facultăți, în care începe *opera de savant a profesorilor*, se va începe munca productivă, care are să ducă știința cu un pas mai departe spre progres” („Dacoromania”, I, 1921, p. 1-2).

Astfel, Muzeul Limbii Române, întemeiat și condus de Sextil Pușcariu, se transformă cu vremea într-un atelier de lucru și într-un centru european de documentare în domeniul lingvisticii. În afara marilor opere elaborate de către membrii Muzeului, cum sunt *Atlasul lingvistic* și *Dicționarul limbii române*, fiecare dintre lingviștii reuniți aici elabora lucrări personale, ale căror rezultate erau expuse în faimoasele ședințe de comunicări de marți seara, publicate apoi în buletinul Muzeului, „Dacoromania”.

Dintre cele 13 volume ale „Dacoromaniei”, Giandomenico Serra este prezent în 11, lipsind doar în ultimele două, apărute după plecarea din Cluj. Preocupările sale cele mai importante țin de domeniul antroponimiei, fiind grupate sub titlul generic *Per la storia del cognome italiano*. Constatând continuitatea tradiției onomastice latine între secolele V – X, studiul dovedește menținerea acesteia în secolele următoare, până la fixarea relativ stabilă a numelor de familie (patronimice și matronimice) sau a numelor de popoare. Sunt discutate: 1) caracterul păgân, apoi creștin al onomasticii latine; 2) continuitatea teritorială a onomasticii latino-romance; 3) condițiile care favorizează menținerea tradiției onomasticii latine și inovații care apar, ca indici ai vitalității acesteia, în evul mediu; 4) continuitatea morfologică și semantică a tradiției onomastice latine în onomastica medievală. În încheiere, autorul dă o listă de desinențe și sufixe proprii flexiunii nominale din latina târzie, însoțită de un inventar de nume proprii latine confruntate cu cuvintele medievale care le-au continuat, ca și cu alte antroponime de origine latină neatestată cu sufixele respective ori cu nume comune de origine latină, sau cu unele cuvinte biblice și germanice din uzul medieval. Numele de familie medievale analizate aparțin graiurilor canavezan, piemontez și venețian.

Lucrările lui Giandomenico Serra se bazează pe o muncă susținută, pe cercetarea atentă a documentelor de arhivă. Acest lucru este evident și în studiul *Contributo toponomastico alla teoria della continuità nel Medioevo delle comunità rurali romane e preromane dell'Italia superiore*, publicată în „Biblioteca Dacoromaniei”, IV, Cluj, 1923, despre care, în finalul recenziei pe care i-o dedică un alt onomast de seamă, Ștefan Pașca, putem citi: „Scopul nostru cu această sumară dare de seamă este numai acela de a atrage atențiunea și la acest loc asupra unei lucrări ieșite din nucleul științific clujean, lucrare care face onoare științei italiene și constituie o mândrie pentru universitatea noastră, al cărei profesor e Serra” („Dacoromania”, VII, 1934, p. 395). Preocupările lui Giandomenico Serra în același domeniu vor continua și după plecarea sa din Cluj, în 1939, în calitate de profesor la catedra de glotologie din Cagliari, apoi la Facultatea de Litere din Napoli, când aria de preocupări se va lărgi prin contribuții din zona Sardiniei, Piemontului și Liguriei.

Neobosit și generos, stimat de colegi și venerat de către elevi, Giandomenico Serra a plecat din această lume în 1958, moartea surprinzându-l la masa de lucru, în plină activitate. Iată câteva fraze din cele pe care Ioan Guția a găsit de cuviință să le scrie în acea tristă împrejurare: „Si era acquistata una meritata fama internazionale, malgrado non cercasse la pubblicità preferendo lavorare in silenzio: un lavoro particolarmente paziente dato che ogni suo scritto ha dietro di sè un immane spoglio di documenti e di carte. Aveva un carattere generoso e schietto e detestava gli intrighi e l'arrivismo, possedeva una comunicatività particolare unita ad un fascino personale che gli fecero acquistare molti amici e vive simpatie dappertutto. Di temperamento vivace e emotivo, si entusiasmava subito davanti a ogni nuovo incontro e scoperta. Molto sensibile alla bellezza, amava le arti, soprattutto era un appassionato della musica” („Orbis”, VII, 1958, nr. 1, p. 623). Deși a lucrat în liniște, cum spune și Ioan Guția, activitatea sa nu a fost trecută cu vederea. Ca dovadă a recunoașterii meritelor lui științifice stau titlurile acordate de către diferitele universități și academii. A fost Cavaler al Coroanei și membru de onoare al Academiei Române, membru al Academiei Lunigianese, membru corespondent al Academiei din Barcelona, al Academiei Spoletine, al Academiei Regale Suedeze, membru titular al Academiei Mediteraneene.

Dată fiind puținătatea izvoarelor (un impresionant portret al fostului profesor este schițat de d-na Viorica Lascu în „Studi italo-romeni”, I, 1997, 1, p. 113-118), expunerea noastră, în fond o evocare a celui care a fost Giandomenico Serra, s-a bazat mai mult pe răsfoirea lucrărilor lingvistului. Am avut astfel bucuria să-i descoperim opera, dar și marea surpriză de a ne întâlni cu omul care se ascundea în spatele profesorului și al savantului. Chiar dacă poate părea un gest lipsit de discreție, îndrăznim să reproducem trei dintre dedicațiile găsite pe lucrările dăruite lui Sextil Pușcariu: „Al professore S. Pușcariu, omaggio deferente”, „Al professore S. Pușcariu, omaggio devoto”; „A S. P., con affetto di amico e devozione d'allievo”. Bine ar fi ca afecțiunea prietenului și devotamentul elevului să fie calități pe care să le întâlnim și astăzi în lumea academică.

*Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
„Sextil Pușcariu”
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21*